

Vyhodnocení situace specifických skupin osob na trhu práce a v opatřeních aktivní politiky zaměstnanosti

Projekt IP 70712 „Efektivnost nástrojů APZ v období konjunktury a v období COVID krize, se zřetelem na dlouhodobě nezaměstnané“ (2021-2022)

Markéta Horáková

Úvod

- **Cíl:** analyzovat situaci specifických skupin na TP (mladí lidé 15-29 let, osoby nad 50 let, OZP, specifická kategorie rodičů s dětmi do 15 let) a ověřit jejich zastoupení ve vybraných opatřeních APZ (REK st., REK zv., SÚPM, VPP) v letech 2019 a 2020
- **Kontext:** situace na TP v ČR dlouhodobě stabilní, vnější tlaky (pandemie Covid-19, válečný konflikt na Ukrajině a příliv zahraničních uprchlíků, dopady růstu cen energií a dalších komodit) však zhoršují už tak dlouhodobě nepříznivou situaci specifických skupin uchazečů
- **Předchozí studie cílenosti:** sledována cílenost 4 klíčových opatření, specifická pozornost věnována dlouhodobě nezaměstnaným a lidem s nízkou kvalitací (průběžná výzkumná zpráva)

Vyhodnocení nástrojů APZ v letech 2019 a 2020, se zřetelem na dlouhodobě nezaměstnané: průběžná výzkumná zpráva (2021)

- **Zvolené REK:** v roce 2020 ještě silnější důraz na cílenost na osoby bez větších handicapů (tj. uchazeči 20-34 let, současně pokles cílenosti na osoby 50+, přesun pozornosti od maturantů k VoŠ a VŠ, krátkodobě nezaměstnané a zdravé)
- **Standardní REK:** stabilní struktura účastníků i cílenost (mírné zvýšení cílenosti na osoby s kratší dobou evidence a opakovaně nezaměstnané, plně invalidní a velmi mladé uchazeče 15-19 let, pokles cílenosti u osob 30-34 let)
- **VPP:** tendence zařazovat častěji více znevýhodněné (vyšší věk, opakovaná nezaměstnanost, horší zdravotní stav), pokles cílenosti na velmi mladé 15-19 let)
- **SÚPM:** podobné jako VPP, tendence zařazovat více znevýhodněné, avšak zejména ve vztahu k nižšímu věku, horšímu zdravotnímu stavu a nižšímu vzdělání (zvýšení cílenosti na ZŠ, velmi mladé uchazeče 15-19 let, osoby se zdravotními problémy a opakovaně nezaměstnané)
- **Dlouhodobě nezaměstnaní:** zejména v programech tvorby míst (VPP i SÚPM), struktura účastníků opatření v obou letech podobná (starší uchazeči, lidé se zdravotními problémy, v SÚPM častěji ženy), častěji ve standardních než zvolených REK
- **Nízkokvalifikovaní:** čtvrtina všech nezaměstnaných v 2020, v APZ jen necelá 3 % z nich, participace zejména ve VPP, účast ve standardních REK a SÚPM v obou letech relativně nízká, avšak stabilní, ve zvolených REK velmi málo a tendence k samovýběru (lepší ostatní charakteristiky)

Metodologická východiska analýzy

- **Individualizovaná kvantitativní data systému ok-práce:** v roce 2019 celkem 575.815 uchazečů, v roce 2020 celkem 592.845 uchazečů (stav k 1.1. daného roku + toky v průběhu obou let – snaha podchytit všechny, kteří měli potenciálně možnost účastnit se programů APZ)
- Oproti roku 2019 **výraznější nárůst podílu osob bez předchozí zkušenosti s nezaměstnaností** (v roce 2019 necelá pětina všech nezaměstnaných, v roce 2020 více než čtvrtina všech nezaměstnaných)
- Sledování **noví účastníci** (vstoupili nově do programu 2019 nebo 2020)
- **Struktura účastníků** (věk, vzdělání, pohlaví, zdravotní stav, předchozí evidence – počet a kumulovaná délka)
- **Index cílenosti jednotlivých programů** (porovnání zastoupení jednotlivých sociodemografických skupin v programech a v nezaměstnanosti)
- **Zaměření na specifické cílové skupiny** (mladí lidé 15-29 let, osoby 50+ let, OZP, specifická kategorie rodičů dětí do 15 let)

Cílenost opatření APZ k rizikovým skupinám

- Všechna opatření s výjimkou zvolených REK silně cílena na **starší uchazeče** (u VPP index cílenosti na kategorii 50+ se blíží hodnotě 2, standardní REK a SÚPM nad hodnotou 1) a také **OZP** (indexy cílenosti 1,3-1,7)
- **Mladí lidé** v programech APZ podhodnoceni (platí v obou sledovaných letech a zejména u VPP a standardních REK)
- Situace **rodičů dětí do 15 let** ve srovnání s bezdětnými uchazeči je vcelku vyrovnaná (rodiče jsou častěji účastníky rekvalifikací a SÚPM, bezdětní častěji ve VPP)

Obecná cílenost k jednotlivým cílovým skupinám

	2019				2020			
	REK st.	REK z.	SÚP M	VPP	REK st.	REK z.	SÚP M	VPP
Věkové kategorie								
mladí 15-29 let	0,49	0,74	0,91	0,40	0,53	0,88	0,97	0,36
střední kat. 30-34 let	0,91	1,11	0,80	0,66	0,76	1,32	0,69	0,63
starší 50 let	1,34	0,80	1,20	1,74	1,41	0,69	1,29	1,73
Zdravotní stav								
zdrav. postižení	1,48	0,87	1,37	1,65	1,51	0,65	1,43	1,73
zdraví	0,84	1,06	0,87	0,78	0,86	1,13	0,88	0,80
Rodinný stav								
rodiče s dětmi	1,09	1,12	1,32	0,81	1,13	0,98	1,25	0,85
bezdětní	0,97	0,94	0,90	1,07	0,97	0,97	0,94	1,05

Mladí lidé ve věku 15-29 let

Nedostatky/znevýhodnění:

- nedokončené nebo nevyhovující vzdělání, nedostatek pracovních zkušeností a nízká ochota zaměstnavatelů vynakládat prostředky na zaškolování, specifické zdravotní problémy, limitované kontakty na trhu práce, kulturní a jazykové překážky, stereotypy

Analýza cílenosti:

- **rozsah:** programy APZ prošlo 2.900 (2019) / 2.743 mladých uchazečů (2020), meziročně jen mírný pokles (o 157 osob, tj. 5,4 %)
- **struktura:** nejčastěji využívané SÚPM a zvolené REK, nepříliš využívané standardní REK a VPP (10-15 % v roce 2020), více znevýhodnění ve VPP (69,8 % ZŠ, 22,5 % OZP, 21,4 % více než 5 předchozích evidencí), osoby s lepšími pracovními perspektivami (zdraví, s min SŠ vzděláním, bez předchozí zkušenosti s nezaměstnaností) v SÚPM (často VŠ) a zvolených REK (SŠ s mat.)
- **cílenost na rizikovou skupinu:** mladí lidé podhodnoceni ve standardních REK a VPP (u nich meziroční pokles indexu cílenosti z 0,40 na 0,36), i u ostatních programů index cílenosti pod hodnotou 1
- **cílenost uvnitř rizikové skupiny:** standardní REK a SÚPM více cíleny na ženy, VPP na muže; s rostoucí úrovní vzdělání mladých roste cílenost všech programů APZ s výjimkou VPP (ty častěji směřovány k méně kvalifikovaným a opakovaně nezam.)

Mladí lidé ve věku 15-29 let – indexy cílenosti

	2019				2020			
	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP
ženy	1,14	0,85	1,20	0,85	1,16	0,86	1,16	0,83
muži	0,86	1,14	0,81	1,14	0,85	1,13	0,85	1,15
základní	0,96	0,68	0,50	2,05	0,92	0,62	0,70	2,13
středošk. bez mat.	0,99	1,13	0,99	0,98	1,02	1,19	0,99	1,06
středošk. s mat.	1,19	1,38	1,39	0,20	1,19	1,21	1,21	0,16
vyšší odb. a VŠ	0,68	0,72	1,48	0,05	0,68	1,06	1,27	0,00
bez předch. ev.	0,72	0,81	1,25	0,45	0,74	0,80	1,11	0,42
krátkod. ev. (do 3 m)	0,77	1,18	0,96	0,41	1,16	1,30	0,85	0,49
středněd. ev. (3-12 m)	1,23	1,28	0,86	0,78	1,23	1,28	0,92	0,94
dlouhod. ev. (12+ m)	1,40	0,96	0,71	2,46	1,40	1,11	0,88	2,79

Osoby starší 50 let

Nedostatky/znevýhodnění:

- věková diskriminace a stereotypy, předpoklad nižší kreativity a omezených sociálních dovedností, nedostatek digitálních a jazykových kompetencí, očekávání vyšších pracovních nákladů, požadavek na větší podíl zkrácených pracovních úvazků s ohledem na možné zdravotní problémy a omezení, velký podíl nabídky pracovních míst se silně stresujícím prostředím nebo fyzicky náročnými pracovními aktivitami

Analýza cílenosti:

- **rozsah:** programy APZ prošlo 7.365 (2019) / 6.150 uchazečů starších 50 let (2020), meziročně pokles o 16,5 %, tj. 1.215 osob
- **struktura:** nejčastěji procházeli programem VPP (60 % všech osob 50+ a polovina všech účastníků VPP), SÚPM (18 % všech osob 50+ a 34,6 % všech účastníků SÚPM) a standardních REK (15 % všech osob 50+ a 38 % všech účastníků standardních REK), ve VPP častěji muži, lidé se ZŠ a vyučením a opakovanou a dlouhodobou předchozí nezaměstnaností, v REK a SÚPM častěji ženy, ve zvolených REK maturanti a VŠ, bez zdravotních problémů a dřívější zkušenosti s nezaměstnaností
- **cílenost na rizikovou skupinu:** nejlépe cíleny VPP (index cílenosti 1,74, resp. 1,73), standardní REK a SÚPM (u obou opatření indexy cílenosti 1,20-1,40), nejméně cíleny zvolené REK (meziroční pokles indexu cílenosti na starší osoby z 0,80 na 0,69)
- **cílenost uvnitř skupiny:** VPP silně cíleny na ZŠ, osoby se zdravotními problémy a četnými předchozími evidencemi; zvolené REK cíleny na SŠ a VŠ, zdravé, bez dřívější zkušenosti s nezaměstnaností; standardní REK a SÚPM cíleny na osoby s „průměrnými“ charakteristikami

Osoby starší 50 let – indexy cílenosti

	2019				2020			
	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP
ženy	1,35	1,18	1,21	0,91	1,30	1,09	1,22	0,93
muži	0,68	0,84	0,81	1,08	0,73	0,92	0,80	1,07
základní	0,65	0,45	0,73	1,90	0,52	0,38	0,77	1,92
středošk. bez mat.	0,90	0,72	0,88	1,00	0,85	0,69	0,94	1,04
středošk. s mat.	1,50	1,82	1,50	0,38	1,68	1,62	1,33	0,37
vyšší odb. a VŠ	1,22	1,95	1,07	0,16	1,18	2,62	1,04	0,12
dobrý zdravotní stav	0,87	1,26	0,83	0,97	0,95	1,41	0,87	0,98
zdr. om., znevýh.	1,28	0,88	1,22	1,19	1,15	0,63	1,23	1,18
částečná inval. (I. St.)	1,05	0,83	1,13	0,93	1,05	0,56	1,09	0,95
plná inval. (II. a III. St.)	0,76	0,42	1,01	0,82	0,87	0,38	1,04	0,81
neuveďeno	1,00	0,60	0,90	0,10	0,53	1,06	0,47	0,06
bez předch. ev.	0,84	1,35	0,87	0,17	0,92	1,22	0,73	0,16
krátkod. ev. (do 3 m)	0,86	1,20	0,96	0,20	1,02	1,64	0,91	0,24
středněd. ev. (3-12 m)	1,07	1,63	1,07	0,32	0,98	1,33	0,91	0,31
dlouhod. ev. (12+ m)	1,03	0,78	1,02	1,39	0,88	0,69	0,95	1,25

Osoby se zdravotním postižením

Nedostatky/znevýhodnění:

- nižší úroveň vzdělání, vyšší věk a zhoršující se zdravotní stav, zkušenost s dlouhodobou a opakující se nezaměstnaností oslabující pracovní návyky a motivaci, problémy s poznávacími schopnostmi, mobilitou, péčí o sebe sama, schopnost fungovat v pracovním kolektivu, stereotypy o nižší produktivitě, vyšších nákladech na umístění, vyšším riziku zranění, neschopnosti samostatně se dopravit do zaměstnání

Analýza cílenosti:

- **rozsah:** programy APZ prošlo 7.022 (2019) / 5.350 OZP (2020), meziročně pokles o čtvrtinu (23,8 %, tj. 1.672 osob),
- **struktura:** silně zastoupeni ve všech programech (mezi účastníky tvořili 15-40 %), struktura OZP v opatřeních do značné míry shodná se strukturou osob 50+ - nízkokvalifikovaní častěji zařazování do VPP, lidé s vyučením do standardních REK a SÚPM a vysokoškoláci do zvolených REK, ve VPP častěji muži a opakovaně nezaměstnaní
- **cílenost na skupinu:** nejméně zastoupeni ve zvolených REK (meziroční pokles indexu cílenosti z 0,87 na 0,65), ostatní programy na tuto skupinu zacíleny dobře (index cílenosti u standardních REK a SÚPM blízko 1, u VPP 1,65, resp. 1,73) a index cílenosti meziročně narostl
- **cílenost uvnitř skupiny:** ve všech programech vyjma VPP podhodnocena skupina OZP s nízkým vzděláním a v mladších věkových kategoriích; VPP cíleny na osoby s kumulovanými handicapami (ZŠ, vyšší věk, opakovaná a dlouhodobá nezaměstnanost)

Osoby se zdravotním postižením – indexy cílenosti

	2019				2020			
	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP
ženy	1,21	1,13	1,19	0,82	1,21	0,99	1,21	0,80
muži	0,79	0,87	0,80	1,19	0,79	1,01	0,78	1,20
základní vzdělání	0,61	0,54	0,58	1,37	0,59	0,56	0,70	1,33
středošk. bez mat.	0,99	0,83	0,99	1,06	0,99	0,84	0,94	1,11
středošk. s mat.	1,50	1,91	1,58	0,44	1,56	1,75	1,51	0,38
vyšší odb. a VŠ	1,63	2,15	1,56	0,17	1,50	2,50	1,40	0,17
15-19 let	0,29	0,50	0,14	0,43	0,29	0,33	0,95	0,33
20-24 let	0,56	1,08	1,06	0,58	0,71	1,54	1,29	0,51
25-29 let	0,65	1,26	1,14	0,72	0,98	2,05	0,76	0,62
30-34 let	0,82	1,26	1,06	0,82	0,72	1,66	0,76	0,74
35-39 let	1,25	1,76	0,99	0,94	1,20	1,42	1,07	0,87
40-44 let	1,15	1,50	1,13	0,90	1,53	1,97	1,45	1,32
45-49 let	1,05	1,22	0,85	0,95	1,53	1,98	1,21	1,33
50-54 let	1,35	1,28	1,13	1,10	1,78	1,45	1,63	1,66
55-59 let	1,23	0,78	1,32	1,28	1,15	0,56	1,22	1,24
nad 60 let	0,49	0,19	0,58	0,93	0,46	0,15	0,61	0,95

Osoby se zdravotním postižením – indexy cílenosti

	2019				2020			
	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP
zdrav. omezení, znevýh.	1,07	1,08	0,96	1,04	1,05	1,08	1,01	1,03
částečná inval. (I. st.)	0,95	0,98	1,11	0,97	0,93	0,99	0,99	1,00
plná inval. (II. a III.st.)	0,79	0,71	0,95	0,90	0,90	0,67	0,98	0,89
bez předch. ev.	0,82	1,05	0,97	0,23	0,71	1,15	0,88	0,24
krátkod. ev. (do 3 m)	0,91	1,40	1,14	0,28	1,11	1,73	0,09	0,36
středněd. ev. (3-12 m)	1,18	1,71	1,16	0,41	1,10	1,45	0,94	0,39
dlouhod. ev. (12+ m)	1,01	0,85	0,97	1,29	1,04	0,84	1,05	1,31

Spec. kategorie rodičů dětí do 15 let věku

Nedostatky/znevýhodnění:

- ztráta pracovních dovedností, potenciálně menší prostorová a časová flexibilita, nedostupnost zařízení péči o děti (finanční, regionální, kapacitní), stereotypy zaměstnavatelů: neochota poskytovat flexibilní pracovní úvazky, úvahy o vyšší míře absence rodičů v důsledku vyšší nemocnosti dětí, očekávání nižšího pracovního výkonu, nerovnosti v odměňování žen a mužů

Analýza cílenosti:

- **rozsah:** programy APZ prošlo 4.557 (2019) / 3.356 rodičů (2020), meziročně pokles o více než čtvrtinu (26,4 %, tj. 1.201 osob),
- **struktura:** specifická role VPP (zaměřeny na osoby s nižším vzděláním a předchozí zkušeností s nezaměstnaností, v této skupině ale často lidé ve středním věku 30-44 let a bez zdravotních problémů), částečně specifická role zvolených REK (pětina účastníků z řad rodičů byli VŠ, bez zdravotních problémů a dřívější evidence), standardní REK a SÚPM zaměřeny na „průměrné“ rodiče (vyučení a SŠ, 1-4 předchozí evidence, častěji i se zdravotním znevýhodněním)
- **cílenost na skupinu:** rodiče dobře zastoupeni ve všech programech v obou sledovaných letech s výjimkou zvolených REK (index cílenosti pod hodnotou 1), mírný meziroční pokles indexu cílenosti na tuto rizikovou skupinu u všech sledovaných programů
- **cílenost uvnitř skupiny:** ve všech programech s výjimkou VPP silně podhodnocena skupina rodičů s nejvýše ZŠ, v programech zvolených REK i rodiče se zdravotními problémy; meziročně výraznější posun v cílenosti podle zdravotního stavu – zvýšení cílenosti standardních REK na plně invalidní rodiče a současně snížení cílenosti na stejnou kategorii u zvolených REK a VPP

Rodiče dětí do 15 let věku – indexy cílenosti

	2019				2020			
	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP	REK s.	REK z.	SÚPM	VPP
ženy	1,10	1,03	1,08	1,00	1,10	1,02	1,08	1,01
muži	0,34	0,81	0,45	1,02	0,42	0,90	0,52	0,94
základní	0,63	0,50	0,64	1,84	0,60	0,48	0,68	1,88
středošk. bez mat.	0,87	0,79	0,89	1,13	0,85	0,76	0,90	1,12
středošk. s mat.	1,51	1,64	1,47	0,31	1,61	1,59	1,50	0,29
vyšší odb. a VŠ	1,15	1,42	1,14	0,07	1,06	1,67	0,94	0,06
15-19 let	0,50	0,00	0,00	0,50	0,00	0,00	0,00	0,50
20-24 let	0,21	0,29	0,38	0,65	0,26	0,23	0,49	0,67
25-29 let	0,55	0,70	0,88	0,81	0,71	0,64	0,97	0,72
30-34 let	0,97	0,89	0,93	0,86	0,78	1,18	0,94	0,89
35-39 let	1,09	1,13	1,17	0,89	1,12	1,00	1,07	0,90
40-44 let	1,17	1,14	1,14	1,02	1,22	1,17	1,18	1,03
45-49 let	1,21	1,22	0,86	1,36	1,29	1,19	0,84	1,32
50-54 let	1,18	0,91	0,94	1,85	1,18	0,67	0,94	2,09
55-59 let	0,70	0,80	0,80	2,50	0,00	0,44	0,78	2,56
nad 60 let	0,33	0,00	0,33	1,67	0,00	0,00	1,50	1,50
bez předch. ev.	0,67	1,37	0,97	0,26	0,76	1,11	0,63	0,19
krátkod. ev. (do 3 m)	0,92	1,36	0,98	0,27	1,10	1,42	1,08	0,29
středněd. ev. (3-12 m)	0,86	1,19	1,10	0,33	0,98	1,41	1,14	0,36
dlouhod. ev. (12+ m)	1,10	0,86	0,98	1,36	1,04	0,83	1,02	1,39

Závěr

- **Cílenost** programů APZ v roce 2019 a 2020 na rizikové skupiny uchazečů **obecně relativně dobrá**, přesto identifikovány **diference mezi jednotlivými programy a skupinami**:
 - › silná podpora osob 50+ a OZP (s výjimkou zvolených REK)
 - › lidé s menšími handicapami nejčastěji ve zvolených REK
 - › lidé s většími bariérami, méně kvalifikovaní, s kumulovanými handicapami ve VPP
 - › standardní REK a SÚPM jako „zlatá střední cesta“ – zaměřeny na rizikové skupiny se standardními či lepšími charakteristikami

Obecné doporučení

- **Zvyšování cílenosti programů APZ pro znevýhodněné skupiny osob** programy reflektujícími jejich individuální předpoklady, možnosti a motivace a lokální podmínky trhu práce